

ІНВЕСТИЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Непоследовність і певною мірою популістський характер державної соціальної політики призвели до руйнування соціальної інфраструктури і не змінили залишкового принципу фінансування соціальних потреб. Ситуація, що склалася із фінансуванням соціальної інфраструктури, обумовлена не лише відсутністю фінансових і матеріально-технічних ресурсів, але і тими змінами, які відбулися у відносинах власності та перерозподілі владних повноважень. Виправлення такої ситуації та створення передумов для розвитку соціальної інфраструктури потребує встановлення пріоритетів розвитку, пошуку додаткових джерел зростання та шляхів диверсифікації джерел фінансування.

Виходячи з того, що соціальна сфера робить суттєвий внесок у соціально-економічний розвиток, а інфраструктура є одним із головних потенційних факторів регіонального розвитку, виникає нагальна потреба у вирішенні проблеми багатоканального фінансування соціальної інфраструктури, яка характеризується недостатньою інвестиційною привабливістю для бізнесу через довгостроковий період окупності інвестицій та їх низьку прибутковість, що є значно меншою, ніж інвестиції у фінансові інструменти та реальний сектор економіки.

У зв'язку з цим залишається актуальною проблема наукового обґрунтування оптимального сполучення шляхів фінансування соціальної інфраструктури, яке має полягати в ефективному використанні коштів державного та місцевих бюджетів, корпоративного сектору та інших

суб'єктів ринкової інфраструктури, зокрема небанківських фінансово-кредитних інститутів. Актуальність цієї проблеми підвищується в умовах поширення фінансової кризи, скорочення обсягів виробництва та викликаного цим гальмування інвестиційних процесів на підприємствах. За таких умов інвестування коштів у соціальну інфраструктуру може стати одним із вагомих інструментів призупинення кризових явищ у соціально-економічному становищі країни та її регіонів.

Метою даної статті є виявлення тенденцій інвестиційної діяльності у галузях соціальної інфраструктури й обґрунтування доцільності та можливості диверсифікації шляхів залучення інвестиційних ресурсів.

Розгалуженість сфери соціальної інфраструктури, зростаючий попит на її послуги і задоволення життєвих потреб населення унеможливають подальше домінування бюджетного фінансування для забезпечення динамічного розвитку цієї сфери. Аналіз обсягів і структури інвестицій в основний капітал за окремими видами економічної діяльності довів, що частка інвестицій, яка направлялася у торгівлю, діяльність транспорту та зв'язку, освіту, охорону здоров'я, надання комунальних послуг тощо, зменшилася у 2007 р. порівняно з 2001 р. з 32,9 до 29,1% (див. таблицю).

Незважаючи на позитивну динаміку залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України, слід зазначити, що іноземні інвестиції здебільшого направлялися на розвиток експортоорієнтованих галузей, а не

інфраструктури, тим більше соціальної інфраструктури.

Так,

Таблиця. Структура інвестицій в основний капітал в Україні за окремими видами економічної діяльності, %

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Усього, млн. грн.	32573	37178	51011	75714	93096	125254	188486
Частка в загальному обсязі інвестицій	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку	3,9	5,4	6,4	7,0	8,2	9,3	9,4
Торгівля автомобілями та мотоциклами, їх технічне обслуговування та ремонт	0,7	0,9	0,8	0,9	1,2	1,6	1,4
Оптова торгівля і посередництво в оптовій торгівлі	2,0	2,8	3,7	4,2	4,2	4,3	4,0
Роздрібна торгівля; ремонт побутових виробів і предметів особистого вжитку	1,3	1,7	1,9	1,9	2,7	3,4	4,0
Діяльність готелів і ресторанів	1,4	1,2	1,3	1,4	1,6	1,2	1,4
Діяльність транспорту та зв'язку	22,9	18,8	20,0	19,8	18,1	16,2	16,8
Діяльність наземного транспорту	11,0	8,4	8,2	6,2	5,8	5,3	6,0
Діяльність водного транспорту	0,3	0,3	0,2	0,1	0,1	0,03	0,03
Діяльність авіаційного транспорту	0,1	0,2	0,3	3,5	0,1	0,1	0,2
Додаткові транспортні послуги та допоміжні операції	4,6	3,4	4,2	5,7	2,9	2,9	4,0
Діяльність пошти та зв'язку	6,8	6,6	7,2	7,5	9,2	7,9	6,6
Освіта	1,2	1,6	1,3	1,2	0,9	0,9	0,9
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1,4	1,6	2,1	1,9	1,4	1,5	1,3
Надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльність у сфері культури та спорту	2,1	2,0	2,4	2,6	2,0	2,3	2,1

Розраховано за даними [1, 211].

у 2007 р. частка прямих іноземних інвестицій у галузі соціальної інфраструктури становила 17,8% від загального обсягу інвестицій [1, 273].

Необхідність диверсифікації джерел фінансування та залучення інвестиційних ресурсів у розвиток соціальної інфраструктури обумовлена специфікою її галузей та об'єктів, що полягає у такому:

значний обсяг послуг, багаточисельність споживачів і зростаючий попит на якісні послуги;

гарантований збут послуг і стабільність доходів об'єктів соціальної інфраструктури;

наявність заборгованості за спожиті послуги у деяких галузях соціальної інфраструктури;

державне регулювання соціально значимих послуг шляхом відповідної тарифної політики;

трансформація відносин власності на об'єкти соціальної інфраструктури;

значні за розміром первинні капіталовкладення та поточні витрати протягом терміну функціонування;

тривалий життєвий цикл об'єктів соціальної інфраструктури та термін окупності інвестованого в них капіталу;

низька доходність інвестицій у розвиток об'єктів інфраструктури;

правова невизначеність пайового інвестування у сфері житлового будівництва та розвитку житлово-комунального господарства.

Тому актуальним постає питання залучення потужних внутрішніх інвестиційних ресурсів. В умовах поширення фінансової кризи та нестабільності банківської системи в Україні створюються передумови для залучення інвестиційних ресурсів небанківських фінансово-кредитних інститутів (НБФКІ), які за своєю сутністю є спеціалізованими фінансовими посередниками на ринку фінансових послуг. Спільною ознакою практично для всіх країн є участь небанківського фінансового сектору в процесах соціально-економічного розвитку та посилення впливу на економічне зростання. Дана тенденція цілком притаманна і вітчизняному ринку фінансових послуг, на якому спостерігається зростання кількості та обсягів операцій цих установ.

Небанківські фінансово-кредитні інститути акумулюють грошові доходи, капітали та заощадження населення і підприємств і розміщують їх у доходні активи. Найпоширенішими установами такого типу є страхові компанії, пенсійні фонди, кредитні спілки, інститути спільного інвестування, фінансові

компанії, лізингові та факторингові компанії. Характерною рисою, яка відрізняє ці установи від банківських, є те, що кошти зазвичай вкладають на тривалий, заздалегідь визначений термін, і тому власники коштів не можуть ними вільно скористатися, як, наприклад, поточними банківськими рахунками. Інша особливість небанківських фінансових установ полягає в тому, що кожній із цих установ притаманні різні функції, мета існування, джерела надходжень, активи, організаційні форми тощо.

Так, головним джерелом надходжень страхових компаній є страхові внески, які, як правило, дають змогу страховим компаніям здійснювати довгострокові інвестиції. Пенсійні фонди можуть функціонувати як самостійні юридичні особи, однак частіше перебувають під контролем корпорацій, що їх створили, або у довірчому управлінні траст-відділів страхових компаній чи банків. Як і страхові компанії, пенсійні фонди залучають значні кошти на тривалі терміни. Проте пенсійні внески мають більш прогнозований характер, і тому пенсійні фонди можуть інвестувати в довгострокові активи. Пенсійні фонди виконують важливу соціальну функцію: акумулюючи кошти корпорацій, підприємств і працівників, вони забезпечують виплати пенсій громадянам.

Як переконує зарубіжний досвід, вузька спеціалізація, різноманітність інструментів, умов і методів акумулювання та вкладення грошових ресурсів роблять небанківський сектор дуже сприятливим для розроблення, випробування і впровадження фінансових інновацій, що є стимулом для розвитку фінансових послуг загалом.

Результати аналізу стану ринків небанківських фінансових послуг в Україні вказують на продовження тенденцій щодо подальшого зростання кількості небанківських фінансових установ і збільшення обсягів та асортименту послуг, які надаються ними відповідно до законодавства.

Станом на 01.01.2008 р. у Державному реєстрі налічувалось 1 907 фінансових установ, серед яких 840 кредитних установ, 446 страхових компаній, 165 фінансових компаній, 96 недержавних пенсійних фондів.

Разом із кількісними зростають і якісні показники діяльності небанківських фінансових установ. Так, загальний обсяг активів небанківських фінансових установ на початок 2008 р. становив

45,2 млрд. грн. (приріст порівняно з 2007 р. становив 38,2%). Випереджальними темпами продовжують нарощувати активи недержавні пенсійні фонди (приріст 98%). Активи найвагомішого сектору небанківських фінансових послуг – сектору страхування – зросли з початку року на 34%.

Питома вага активів небанківських фінансових установ в активах фінансового сектору становила 7%.

Найбільш динамічним серед ринків небанківських фінансових послуг залишається ринок недержавного пенсійного забезпечення, про що свідчить стрімке зростання не лише активів

недержавних пенсійних фондів, але і кількість їх учасників, а також обсяги пенсійних внесків і виплат. Так, на 44% зросла чисельність учасників недержавних пенсійних фондів. Завдяки цьому протягом 2007 р. майже вдвічі збільшився обсяг пенсійних внесків і пенсійних активів, які на 01.01.2008 р. становили відповідно 234,4 та 280,7 млн.грн. [2].

Переважними напрямками інвестування пенсійних активів залишаються депозити в банках (40% інвестованих активів), акції (26%) та облігації (25%) підприємств, які є резидентами України.

Суттєвим фактором, що впливає на розмір інвестиційного доходу, є те, що розмір залучених пенсійних внесків є незначним для забезпечення можливості здійснення диверсифікації пенсійних активів у доходні фінансові інструменти. Крім того, *державні цінні папери, цінні папери місцевих рад як основні інструменти вкладення пенсійних коштів* не мають широкого попиту серед управляючих компаній у зв'язку з низьким рівнем доходності.

Основні показники діяльності недержавних пенсійних фондів свідчать про поступове збільшення уваги до них з боку роботодавців і населення, що забезпечує подальший розвиток накопичувальної системи пенсійного забезпечення в Україні та створює передумови для формування потужного внутрішнього інвестиційного ресурсу.

Саме пенсійні фонди, у яких акумулюються так звані “довгі гроші”, спроможні надати значні довгострокові та дешеві фінансові ресурси для реального інвестування в розвиток вітчизняної економіки, її соціальної сфери і, зокрема, соціальної інфраструктури.

Згідно із законодавством про недержавне пенсійне забезпечення в Україні можуть бути створені відкриті, професійні та корпоративні недержавні пенсійні фонди (НПФ). Кожен із зазначених типів пенсійних фондів має свої особливості формування, проте вже існуюча практика створення НПФ у країні підтверджує наявність такої їх риси, як регіональна прив'язка. Здебільшого ця риса характерна для професійних і корпоративних НПФ.

Отже, пенсійні активи, сформовані цими фондами, можуть бути залучені у здійсненні регіональної інвестиційної діяльності з метою розвитку економічного потенціалу та соціальної сфери регіону.

Здатність коштів пенсійних фондів до активного використання в інвестиційній діяльності підтверджується такими їх характерними особливостями:

довготривалий термін накопичення пенсійних внесків;

значний розрив у часі між формуванням накопичень і сплатою пенсій;

можливість детального фінансового планування на довгострокову перспективу;

ритмічність надходжень внесків і виплати пенсій;

низький рівень інвестиційних ризиків, обумовлений вимогами до розміщення пенсійних активів;

законодавчо встановлені умови диверсифікації пенсійних активів і спрямованість на інвестиційну діяльність;

неможливість використання пенсійних активів для кредитування фізичних і юридичних осіб.

Необхідність забезпечення високої надійності та доходності операцій з пенсійними активами викликана потребою у збереженні та примноженні пенсійних коштів за рахунок їх використання в інвестиційній діяльності. Проте залучення пенсійних активів для інвестування розвитку соціальної інфраструктури стикається з проблемами, наявність яких ускладнює забезпечення певного рівня доходності інвестицій у галузі та об'єкти соціальної інфраструктури.

Наявність заборгованості населення за спожиті послуги у сфері житлово-комунального господарства знижує прибутковість цієї сфери та її

інвестиційну привабливість. Не сприяє підвищенню інвестиційної привабливості також державне регулювання тарифів та їх обмеження на споживання соціально значимих послуг. Для залучення пенсійних активів як інвестиційних ресурсів у реформування та розвиток цієї галузі соціальної інфраструктури перш за все необхідно створити умови, за яких прибутковість інвестицій у довгостроковому періоді була б не нижчою, ніж доходність інвестицій в інших галузях національної економіки.

Створення в регіоні широкої мережі недержавних пенсійних фондів дозволить:

диверсифікувати та демонополізувати фінансову базу розвитку як об'єктів і галузей соціальної інфраструктури, так і економіки регіону в цілому;

розширити асортимент фінансових послуг і створити конкурентне середовище на ринку капіталів;

залучити в обіг вільні кошти населення, які не залучені до банківської системи і не використовуються як ресурси кредитування;

направити накопичення населення на розвиток національної економіки, промислової, транспортної та соціальної інфраструктури.

Інвестиційна політика відкритих недержавних пенсійних фондів не має чітких регіональних переваг, а визначається здебільшого намаганням забезпечити максимізацію інвестиційного доходу, безпеку та прибутковість інвестування. Щодо професійних і корпоративних пенсійних фондів, то вони можуть у межах загальної інвестиційної стратегії встановлювати пріоритети з інвестування активів у фінансові інструменти та реальний сектор із метою забезпечення регіонального людського та соціального розвитку.

Залучення пенсійних активів як інвестиційних ресурсів дозволяє збалансувати інтереси населення, яке, з одного боку, є інвестором і тому зацікавлене у максимізації прибутку об'єктів інвестування, а з іншого – є споживачем товарів і послуг і зацікавлене в мінімізації цін і тарифів.

Висновки. У ринкових умовах система управління соціальною інфраструктурою регіону охоплює такі структурні елементи: власники об'єктів соціальної інфраструктури; замовники соціальних послуг; підприємства, організації, установи, які надають послуги; споживачі послуг. Управління соціальною інфраструктурою в регіоні з урахуванням наявності вищезазначених структурних елементів потребує створення багаторівневої системи та відповідно багатоканального фінансування.

Світовий досвід свідчить, що найпотужнішим внутрішнім інвестиційним ресурсом є активи пенсійних фондів, проте не виключає використання інвестиційного потенціалу банківського сектору, коштів підприємств, грантів міжнародних і міжурядових організацій.

Вищевикладене переконливо свідчить про те, що пенсійні накопичення у недержавних пенсійних фондах є одним із вагомих потенційних джерел довгострокових інвестицій в об'єкти та галузі соціальної інфраструктури. Реалізація потужного інвестиційного потенціалу пенсійних активів системи недержавного пенсійного забезпечення потребує створення відповідних інституційних передумов для ефективного управління пенсійними ресурсами та гарантування повернення вкладених коштів.

В умовах фінансової кризи і нестабільності банківської системи залучення коштів фінансових

небанківських установ, у першу чергу недержавних пенсійних фондів, може стати одним із пріоритетних напрямів їх використання як інвестиційних ресурсів для розвитку галузей та об'єктів транспортної і соціальної інфраструктури.

Література

1. Статистичний щорічник України за 2007 рік / Держкомстат України. – К., 2008. – 572 с.

2. Інформація про Розвиток системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні у 2007 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/Inform_NPF_2007.pdf.